

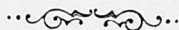
Eenige Documenten

BETREFFENDE

de Molens te Well

DOOR

Gér. Peters.

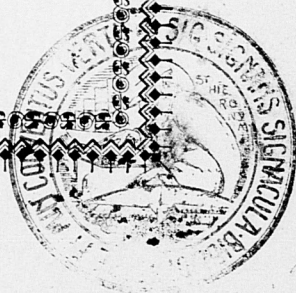

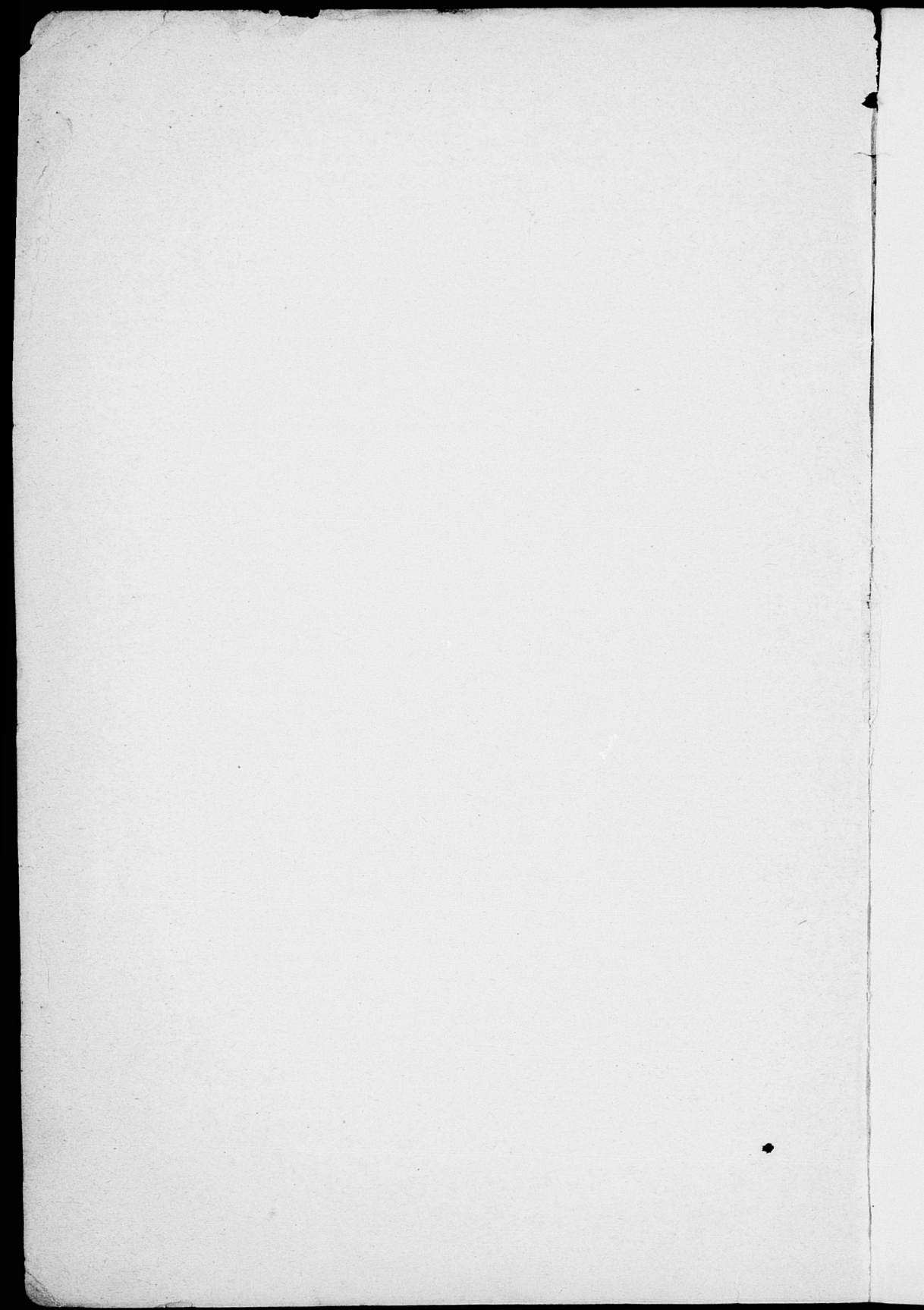
M. Waterfeus,

Drukker en
Uitgever.

— ROERMOND. —
1896.

Eenige documenten betreffende de molens te Well.

Naast den windmolen bestond hier een watermolen. De plaats waar deze eenmaal stond, wijst men u nog aan op ongeveer $\frac{1}{2}$ kilometer ten Noorden van den rijkskieselweg Maastricht-Nijmegen aan de „Molenbeek.” Geen enkel overblijfsel van muren of heiwerk getuigt, dat daar ter plaatse een gebouw gestaan heeft. Uit verschillende documenten blijkt echter, dat er werkelijk een watermolen bestond; ook de naam der Molenbeek wijst daarop voldoende. Nogtans zal niemand, die de tegenwoordige Molenbeek kent, uit den naam alleen kunnen besluiten, dat daarop eens een molen stond. Want door de hand over hand toenemende uitdroging der groote moerassen „het Heerenven” en „het Mehr” is zij gedurende drierivierden van het jaar geheel droog. Toch voerde zij in vroeger jaren veel water af, zooveel zelfs dat in het jaar 1674 de watermolen wegspoelde, welke na dien ook niet meer opgebouwd is.

De „bannaelen” windmolen lag op den Molenberg, waar thans nog de groote steenen windmolen van het Kasteel staat. De beide molens behoorden tot de Heerlijkheid Well, en waren diensvolgens voor $\frac{1}{3}$ Zutphensch en $\frac{1}{3}$ Geldersch leen, en voor $\frac{1}{3}$ allodiaal goed der Heeren van Well. De inwoners der Heerlijkheid waren verplicht, hunne granen op deze molens te laten malen. Om nu van de zijde des molenpachters zooveel mogelijk

elke willekeur ten opzichte der landbouwers tegen te gaan, werd bij de verpachting voorbehouden de aanstelling van een beëdigden knecht; de pachter mocht niet het bedrijf zelf uitoefenen. De Schepenen zagen toe, dat aan deze verplichting werd voldaan; ook moest de molenknecht in hunne handen den eed van trouw afleggen, welke luidde als volgt:

Ick N.N. gelove ende swere bij Godt ende syne lieve heyligen dat, so lange als ick die meulen alhier tot Well sal bedienen voor knecht, sal holt ende getrouw wesen aen syne (off haere) Graeflycke genade, heere (off vrouwe) deser Heerlijckheyt, en voorts aen allen ondersaeten, ende andere die haere vruchten ter meullen sullen brengen, ende dieselve goett geryff doen, naar mijne beste vermeugenhейt met maelen ende oprecht molsteren ¹⁾, ende die vaetjens strycken met den streeckel, daertoe geordonneerd, ende voorts alles doen ende laeten dat eenen eerbaren ende getrouwen knecht van rechtswegen schuldig is te doen, ende my niet en sal laeten bewegen by giften offte gaeven, gunst offte ongunst offte om einigh profyt, wie dat eens menschen hert erdencken magh, maer alles vertrouwelyck sal volbrengen, soo helpe my Godt en alle syne lieve heyligen.

Op 15 December 1702 legden Jan Linders en Peter Cremers den eed als molenknechten af; evenzoo Jan Jacobs op 15 Januari 1704.

De pachters der molens bleven nog al eens nalatig in het aanstellen van een beëdigden knecht, gelijk o. m. blijkt uit het volgend request van Schepenen en gezworenen aan de toenmalige eigenares der molens.

¹⁾ Molsteren — afmeten van het maalloon.

Aen de hochgebore Vrouwe
Agnes Catharina Gravinne tot Lim-
borgh, Bronkhorst ende Styrum, vrij-
vrouwe tot Well ende Blitterswijck.

Verthoonen met behoorlijke reverentie die Schepenen ende gesworenen der Vrijheerlijkheit Well, hoe dat Willem Baijen ende Jan Seuren (als pachters van de wint- ende watermeullen alhier) voor eenighe daegen hebben gehuijrt eene persoone, die op deselve meullens sal maelen, ende nu albereets 't selve heeft aenverdt, sonder hem eerst gequalificeert te hebben, 't welck is streckende tot prejuditie van uwe Hochgebore ende die Gemeinte, ende tegens die teneur van de conditie bij de meullenverpachtinghe opgericht, om 't welck voor te komen so nemen de supplianten hunne toevlucht tot Uwe Hochgebore, seer dinstelick versoeckende, te willen gelyven aan de voorss. meullenknecht te ordonneeren ende te bevelen, voor eerst ende vooral te thoonen behoorlicke attestatie van sijne handel ende wandel, daer hij 't lest heeft gedient, ende mede den eed te presteeren van een jeden gelick te doen met oprechten molster als andersints, ende dat hij daartoe sal gebruicken die vaetjens, bij desen gerichte gekeurt ende gebrant, deselve afstryckende met eenen bequamen streeckel ende niet met de handt, gelick voor desen well is geschiet; ook mede aen de meullenpachters te belasten ende te bevelen, selver offte in persoone niet te maelen offte molsteren, maer door hunne vereede dynaer."

De gravin van Limburg, Bronkhorst en Styrum plaatste daarop in margine het volgend antwoord:

"Synde 't voorgestelde versuecke van onse onderdaenen billig ende conform, die meullenverpachtinghe

beginnende in Maio deeses loopenden jaers 1661, so wordt hiermede aen den meullenpachter ende synen knecht bevohlen, den inhalt van deese reg^{te} puinctue-lycken t'achtervolgen.

„Den eyds ende die behoorende attestaties van den veurs. meullenknecht sal binnen den tydt van thien daegen geschieden moeten.”

WELL, 4 Juni 1661.

Overschrijding der bevoegdheid van de molenpachters bleef echter niet uit, want reeds in October van het jaar 1662 zagen schepenen en gezworenen zich opnieuw gedwongen, een request aan de Gravin van Limburg enz. in te dienen. Hierin beklaagden zij zich, dat door de molenpachters zelf werd gemalen in strijd met de conditie en oude gewoonte, en zodoende „de onderdaenen niet en woerden bereven met goetd gerieff,” tevens verzoekende dat den molenpachters werd gelast, zelf niet meer te malen of te molsteren, maar een beëdigden knecht aan te stellen. Dit verzoekschrift werd aan de molenpachters gezonden met de opmerking, aan het gevraagde binnen acht dagen gevolg te geven, „ende by faute van dien sullen deselve (de pachters) tot den effect van den suppt^{en} reg^{te} poenaliter angehouden werden.”

Overigens was het molenaarsvak een goed loonend bedrijf, aangezien alle inwoners der Heerlijkheid verplicht waren, op dezelfde molens te laten malen. Hooge pacht-prijzen werden dan ook gegeven. Zoo lezen we in een pachtcontract van 27 Februari 1698, dat Elbert Van Erp de windmolen had gepacht voor jaarlijks:

drie en zestig malder en twee vaten rogge,	
drie en zestig „ „ twee „ gerst,	
drie en zestig „ „ twee „ boekweit,	

te zamen 190 malder koren; het Wellsch malder metende

1 mud 60 koppen. Daarbij moest hij ieder jaar nog „voor onraet” leveren: 36 pond broodsuiker, 400 pond varkensvleesch, twee pond kruitnagels, twee pond muskaatbloem, een pond kaneel en 20 gulden loopend geld. Voor ieder duim breed, dat van de steenen werd afgemalen, moest 20 gulden loopend betaald worden. Inwoners der Heerlijkheid betaalden voor maalloon $\frac{1}{12}$, terwijl voor vreemden geen mate werd gesteld; dit stond „ten gelieve van den meulenpachter, daarvan te nemen soo het hem goeddunckt, om haer gunst te gewinnen tot synen besten profyt.” Zoo iemand van de onderdanen op den vreemde liet malen, en dit afdoende kon bewezen worden, werd zak en meel den huisarmen verwezen, en moest de delinquent den molenpachter schadevergoeding geven; terwijl de eigenaar-verpachter hem dan nog kon laten veroordeelen tot eene boete als „tot eene diefstal gestatueert staet.”

In het jaar 1702 bracht de molen op:

9 malder tarwe,

162 „ en 4 vaten rogge,

69 „ „ 5 „ gerst,

31 „ „ 5 „ boekweit,

25 „ „ 5 „ voederkoren (gemengd),

Samen 299 malder 1 vat koren.

Het volgend jaar was de opbrengst 272 malder en 4 vat koren, hetgeen eene waarde vertegenwoordigde van ongeveer 3772 francs.

Wellicht ter oorzaak van willekeurige behandeling van de zijde des molenaars werd door de inwoners der Heerlijkheid Well en Bergen nog al eens gezondigd tegen de verplichtingen, welke zij ten opzichte der dwangmolen dienden na te komen. Zoo kwam het meermalen voor, dat ze met hunne granen over de Maas trokken om ze daar te laten malen. Werden zij hierbij betrapt,

dan stond hun eene niet geringe straf te wachten; want, buiten verbeurdverklaring van hun meel, werden zij tot geldboeten veroordeeld. Te dezer zake was er ten jare 1713 een proces gerezen tusschen den Heer Max Graaf De Pas, Markies de Feuquières en Jan Ramaekers den Jonge. De laatste had drie zakken mout aan de overzijde der Maas laten malen. Hij werd achterhaald, en onmiddellijk werden zijne drie zakken meel aan den armen overgegeven; terwijl hij zich ten slotte nog tot eene niet geringe geldboete veroordeeld zag. Bij vonnis van 4 Juli 1716 verklaarde het Hof te Gelder den aangeklaagde vervallen „in eene amende van vyftigh gulden brabantisch ter cause van de contraventiën tegens de possessie van 't recht bannael der meulen.”

Tegelijkertijd werd aan Jan Ramaekers, Jan Beckers, Abraham Huijgen, Geurt Van Dijck, Peter Haen, Peter Daemen, Peter Van den Bergh en de schepenen en regeerders der Heerlijkheid Well vrijheid gegeven, tegen den Graaf De Pas eene actie in te stellen wegens het niet opbouwen der watermolen en onbehoorlijk molsteren. Voorts werd nog aan dezen bevolen, zorg te dragen dat „den tijdelijken meulenbaes d'onderdaenen sooveel mogelyck goett geryff comme te doen, ende in 't molsteren niet t'excedeeren, dat ingevalle wierde bevonden eenigh gebreck in 't voors. te syn gecommiteert, den meulenbaes sal vervallen ende onverschoonelyck sal worden gecondemneert in d'amende van thien goudt-gulden, de eene helfte daarvan t'appliqueeren ten behoeve van den aenbrenger, die 't selve naer behooren sal hebben bewesen, en d'andere helfte ten behoeve van den Heer van de plaetse.” Ook werd door het Hof aan den molenpachter de verplichting opgelegd, voor de tekortkomingen van zijn knecht in te staan. Eveneens zou hij geen graan „mogen molsteren, dat op de meulen bij gebreck van windt ofte andersints niet gemaelen wordt,

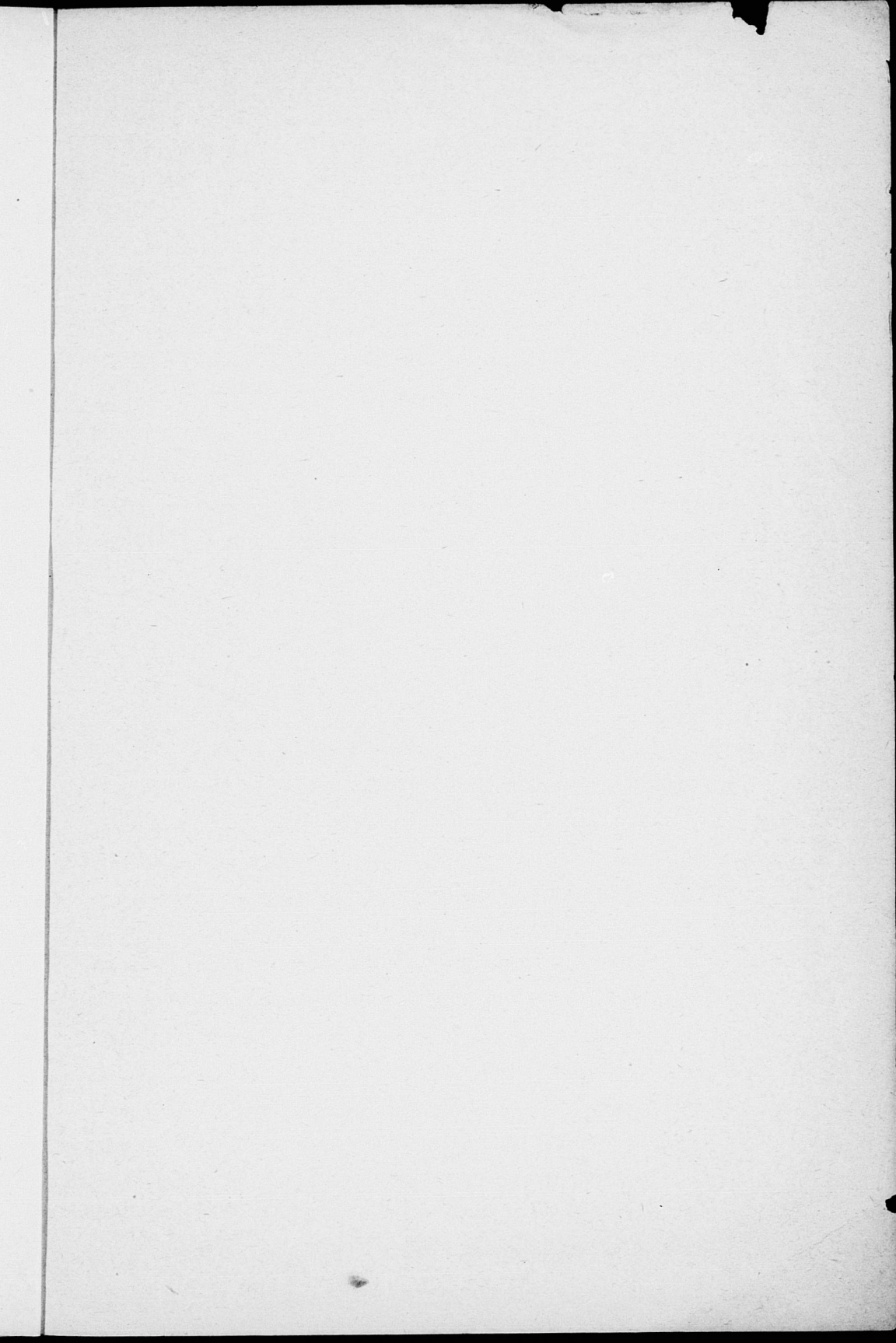
ende hetgheene aldaer gemaelen wordt daerinne yemant sigt merckelyk vonde vernaerdeylt ende hetzelve, den rechten genoegt synde, conde worden bewesen, den meulenbaes boven de reparatie van den schade voor jeder spint dat t'onrecht sal syn ontfangen offte te veel gemolstert, verbeuren sal voor de ierste reyse d'amende van vijff en twintih goudtgulden, t'appliqueeren als vooren, ende voor de tweede reyse het dobbel van dyen, ende voor de derde reyse boven gelycke reparatie en amende, verclaerd sal worden te syn vervallen van zijne pachtinghe ende inhabil om dergelycke functie hier te lande meer te mogen doen."

Het heeft allen schijn dat Jan Ramaekers de overtreding slechts beging om aan het Hof te Gelder een vonnis uit te lokken, waarbij den Graaf De Pas werd bevolen, de watermolen op te bouwen. Hierin slaagde hij echter niet; want de nieuwe watermolen is tot heden ten dage tot de vrome wenschen blijven behooren.

GÉR. PETERS.

Well, October 1895.

1. 1. 1.